ΕΝΑΛΙΟΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ — ΓΟΡΓΟΝΑ*

Ὁ κύκλος τῶν περὶ ἐναλίων δαιμόνων παραδόσεων καὶ προλήψεων ἐστὶ λίαν περιωρισμένος παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, καίτοι ναυτικῷ κατ' ἐξοχὴν καὶ πιστῶς τηρήσαντι μέγα μέρος τῶν μύθων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Ἐκτὸς ἀμυδρῶν τινων ἰχνῶν τῶν περὶ Νηρηΐδων μύθων, συγχωνευθέντων μετὰ τῶν παραδόσεων περὶ *Λαμιῶν* καὶ *Νεράιδων*, —αἵτινες ἀντιστοιχοῦσι κυρίως ταῖς ἀρχαίαις Νύμφαις— ἐκτὸς ἰδιοτήτων τινῶν τοῦ Ποσειδῶνος, ἀποδιδομένων νῦν τῷ ἁγίῳ Νικολάῳ καὶ τῆς *περὶ τελωνίων* προλήψεως, τῆς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ κοινοτάτης ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Πυρὰ τοῦ ἁγίου Ἔλμου, ἅπαντες οἱ λοιποὶ συγκεντροῦνται ἐν τοῖς περὶ *Γοργόνας*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ μῦθοι οὗτοι δὲν εἶναι ἁπλῶς τοπικοί, ἀλλὰ κοινοὶ τοὐναντίον καὶ δημοτικώτατοι καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Νομίζομεν δ' ὅτι οὐ σμικρὸν συντελοῦσιν εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ περὶ Γοργόνων ἀρχαίου μύθου, ὃν διαφοροτρόπως ἑρμηνεύουσιν οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων θρησκευμάτων ἀσχοληθέντες[1]. Κατά τινας αἱ Γοργόνες εἰσὶ θεότητες τῆς νυκτὸς ἢ τῆς σελήνης[2], κατ' ἄλλους ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης παρίστησι τὸν ἥλιον, περιστεφόμενον ὑπὸ ἀκτίνων[3]. Ἕτεροι παραδέχονται ταύτας ὡς ἐναλίους θεότητας καὶ ἐπάγουσι πρὸς ἀπόδειξιν τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ Φόρκυος καὶ τῆς Κητοῦς, τῶν μυθολογικῶν γεννητόρων πάντων τῶν θαλασσίων τεράτων, τὴν σχέσιν τούτων μετὰ τῶν Γραιῶν (ἀναμφιλέκτως ἐναλίων θεοτήτων), ὧν μυθολογοῦνται ἀδελφαὶ καὶ ὧν ἐγγὺς οἰκοῦσι, κατά τινας παραλλαγὰς τοῦ μύθου· πρὸς τούτοις δὲ τὸν ἔρωτα τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς τὴν Μέδουσαν καὶ ἐν γένει τὴν σύνδεσιν αὐτῶν μετὰ τῶν μύθων περὶ τῶν ἵππων Πηγάσου καὶ Χρυσάορος, ἐμβλημάτων τοῦ

---

* Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Παρνασσὸς Β' (1878), σ. 259-275.

1. Βλ. τὸ ἄρθρον Gorgo τοῦ Gädechens ἐν Ersch u. Gruber, Allgem. Encycl., τμ.I, τ. 74(1862), σ. 387 κἑ, ἔνθα ἀναφέρονται αἱ ἑρμηνεῖαι τοῦ μύθου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων (§ 12, σ.396-397) καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων (§ 13 κἑ, σ. 397 κἑ).

2. Gädechens. αὐτ. § 13, σ. 397-398. § 16-18, σ. 400-405. Preller, Griech. Mythologie, τ. II, σ. 64 (γ' ἐκδόσεως 1875).

3. Βλ. H. G. Lollingii, De Medusa, Götting 1871. (Ἐναίσιμος διατριβὴ ἐκ σελ. 29, εἰς 8ον).

ὑγροῦ στοιχείου, καὶ τέλος τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως Γοργοῦς, συγγενοῦς, κατὰ τὸν Kuhn τῇ *γάργαρα* καὶ ἐμφαινούσης προσωποποίησιν τοῦ κρότου τῶν ὑδάτων[4]. Τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην κρατύνουσιν αἱ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ παραδόσεις περὶ τῆς Γοργόνας.

Αἱ Γοργόνες, κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας, εἰσὶ διφυεῖς εἰς ἰχθὺν ἀπολήγουσαι θαλάσσιαι γυναῖκες· καὶ κατά τινας μὲν παραδόσεις εἰσὶ πολλαὶ τὸν ἀριθμόν, ὡς αἱ Νεράιδες, ἄλλαι δὲ τοὐναντίον μίαν μόνον ἀναφέρουσιν ὑπὸ τὸν ἐπίσης ἀρχαϊκὸν τύπον τοῦ ὀνόματος *Γοργόνα* γνωστήν[5]. Εὑρίσκονται δὲ κυρίως ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ[6]· ἐκεῖ, ἂν Γοργόνα συναντήσῃ πλοῖόν τι, δράττει τὴν πρώραν αὐτοῦ καὶ ἐρωτᾷ: *Ζῇ ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος;* Οἱ ναῦται ὀφείλουσι ν' ἀποκριθῶσι: *Ζῇ καὶ βασιλεύει* ἢ *Ζῇ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμον εἰρηνεύει* ἢ *Ζῇ καὶ βασιλεύει καὶ ζωὴ νἄχετε καὶ σεῖς*. Τότε δὲ χαίρουσα ἐπὶ τῇ εὐαρέστῳ ἀγγελίᾳ ἡ πελωρία τὸ σῶμα καὶ τὴν ὄψιν φοβερὰ Γοργόνα μεταμορφοῦται εἰς εὐειδῆ κόρην καὶ ἐπιβάλλουσα γαλήνην εἰς τὰ κύματα ᾄδει πρὸς λύραν φαιδρὸν καὶ ἁρμονικώτατον ᾆσμα. Ἂν ὅμως ἀγνοοῦντες εἴπωσιν αὐτῇ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε, πλήρης ὀργῆς αὕτη ἐκσφενδονίζει εἰς τὰ ὕψη τὸ πλοῖον καὶ πάντες ἐξολοθρεύονται[7]. Καθ' ἑτέραν παράδοσιν, ἣν ἀνεκοίνωσέ μοι ὁ ἐν Σύρῳ φίλος μου κ. Α. Κ. Χοῦμης, ἡ Γοργόνα ἢ αἱ Γοργόνες ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπέθανεν ἀπέρχονται ὀδυρόμεναι, ἐκ δὲ τῶν θρήνων αὐτῶν γεννᾶται τρικυμία καὶ τότε τὸ ναυάγιον τοῦ πλοίου εἰ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

4. Maury, Hist. des religions de la Grèce, τ. I, σ. 303, σημ. 4 καὶ σ. 358. Gädechens, αὐτ. § 14, σ. 398-400.

5. *Γοργόνα*, αἰτιατ. *Γοργόναν*, ὄνομα κύριον παρὰ Λουκιανῷ (Ἑταιρ. διάλ. 1), *Gorgona* (ἡ Γοργώ) παρὰ Προυδεντίῳ (Peristeph. 10, 178). Ἡ γεν. τοῦ *Γοργὼ* ἀττικῶς μὲν *Γοργοῦς*, κοινῶς δὲ *Γοργόνος*· πληθυντ. *Γοργόνες* (Ἡσιοδ., Ἀσπ. Ἡρακλ. 230) συνηθέστερον τοῦ *Γοργοί*. Κατὰ τὸν Σουίδαν (λ. Γοργονεῖον) «καὶ *Γοργόνη* ἡ Γοργώ». Πρβλ. Μαλάλαν, σ. 36, στ. 13, 19 Bonn. Χρον. Πασχάλ., σ. 71, 73. Σχόλ. Λυκόφρ. 846 καὶ Τζέτζη, αὐτ. καὶ εἰς στ. 836 κἑ. Εὐδοκ., σ. 336. Ἡρωδιαν., Ἐπιμ., σ. 17. Βυζάντιός τις στιχουργός, ὁ Μελιτηνιώτης, ἐν ἀλληγορικῷ ποιήματι εἰς Σωφροσύνην (στ. 520-540 ἐν Notices et extr. des Manuscrits, τ. XIX, μέρ. 2, σ. 34) περιγράφει μεταξὺ πολλῶν ἄλλων μυθολογικῶν θηρίων, ἅτινα ἐν τῷ κήπῳ τῆς Σωφροσύνης εἶδε, καὶ τὴν *Γοργόνην*.

Ἄλλο τερατωδέστερον εἶδον ἐκεῖσε ζῶον,
γυναῖκα στίλβουσαν γυμνὴν καὶ βοῶσαν ἀγρίως...
537 Γοργόνην ταύτην λέγουσιν οἱ μυθολογογράφοι,
ἐν τοῖς ἀβάτοις ὄρεσι τῆς Δύσεως φοιτῶσαν
καὶ παρὰ μάγων τῶν ἐκεῖ σοφῶς θηρευομένην.

6. Καθ' ἃ διηγεῖτο τις ναύτης εἰς τὸν κ. Α. Κ. Χοῦμην, πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν πλοῖόν τι συνήντησε τὰς Γοργόνας παρὰ τὴν νῆσον Θάσον.

7. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἐκτίθησι διασκευάσας κατά τι ὁ κ. Α. Ἀντωνιάδης ἐν τῇ Κρητηίδι αὐτοῦ (σ. 60-61), ὅπου καὶ πολλὰς ἄλλας δημώδεις παραδόσεις ἀπεθησαύρισε· δυστυχῶς ὅμως τὰς παραδόσεις ταύτας δὲν ἐξέδωσεν εἰσέτι ἐν τῇ γνησίᾳ καὶ πρωτοτύπῳ αὐτῶν μορφῇ, προτιμήσας νὰ παρενθέσῃ αὐτὰς μόνον εἰς τὰ ἔπη του, εἰς ἃ ὁμολογουμένως περιάπτουσιν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, θυσιάσας δ' οὕτω τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν ἀκρίβειαν καὶ πιστότητα, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συγχωνεύσεως αὐτῶν μετὰ τῶν ἐξαμέτρων τῆς Κρητηίδος καὶ τῶν ἀνομοιοκαταλήκτων πολιτικῶν στίχων τοῦ Κατσαντώνη.

ναι ἄφευκτον. Κατὰ τὴν αὐτὴν παράδοσιν αἱ Γοργόνες ἐπιφαίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ Σάββατον κατὰ τὸ μεσονύκτιον.

Αἱ παραδόσεις αὗται εἰσὶ τοσούτῳ δημοτικαί, ὥστε ἡ Γοργόνα καταλέγεται μεταξὺ τῶν θεμάτων, ἅτινα ἀρέσκεται ν' ἀπεικονίζῃ ἡ δημώδης γραφικὴ τέχνη, ἂν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ καλέσωμεν ἔργα τέχνης, χονδροειδῆ τινὰ καὶ βάναυσα κεχρωματισμένα σχεδιάσματα, ἅτινα συχνότατα βλέπει τις ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν καπηλείων πρὸ πάντων ἢ ἐπὶ κιβωτίων καὶ ἄλλων σκευῶν τῆς κατωτέρας τάξεως τοῦ λαοῦ. Τὰ τοιαῦτα θέματα δὲν εἶναι πολλά· περιορίζονται σχεδὸν μόνον εἰς πλοῖα καὶ εἰς Μακεδόνας, ὡς καλοῦσι τὰς ἀπεικονίσεις ἀρχαίων πολεμιστῶν πανόπλων· ἀλλὰ τὸ πάντων κυριώτατον εἶναι ἡ Γοργόνα, ἣν παριστῶσιν ὡς γυναῖκα, τὰ κάτω τοῦ ὀμφαλοῦ ἔχουσαν ἰχθύος, βαστάζουσαν δὲ τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ πλοῖον, τῇ δ' ἑτέρᾳ ἄγκυραν· ἔν τισι τῶν ἀπεικονίσεων τούτων ἡ Γοργόνα παρίσταται καὶ τεθωρακισμένη. Ὁ Πρέλλερ ἀναφέρει ὅτι εἶδέ τινας τοιαύτας ἀρχαϊκὰς καὶ ἀτέχνους τοιχογραφίας ἐν λιμέσι τῆς Ἑλλάδος· ἀποκαλεῖ δὲ τὰς παραστάσεις ταύτας γυναικῶν ἀποληγουσῶν εἰς ἰχθὺν καὶ πλοῖον κρατουσῶν ἐν τῇ χειρὶ *θαλασσίας γυναῖκας* (Meerfrauen καὶ Seejungfern) καὶ σχετίζει αὐτὰς πρὸς τὰς περὶ Νεράιδων δημώδεις δοξασίας[8].

Ὁμοίως, τῷ Πρέλλερ ἑπόμενος, συγχέει τὰς Γοργόνας μετὰ τῶν Νεράιδων καὶ ὁ Gädechens[9], ὀρθῶς δὲ ὁ Schmidt μετ' ἀμφιβολίας ἀναφέρει τὴν τοιαύτην γνώμην[10]. Τοιούτων ἀπεικονίσεων ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Jahn ἐκ τοῦ Πρέλλερ παραλαβών[11], ἔν τινι δὲ διατριβῇ περὶ Μάνης καὶ Μανιατῶν, δυστυχῶς οὐχὶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ ἀκρίβειαν γεγραμμένῃ, ὁ συγγραφεὺς ταύτης κ. Γεμενῆς, διηγεῖται ὅτι ἐν οἰκίᾳ Μανιάτου παρετήρησε χονδροειδῆ εἰκόνα παριστῶσαν φανταστήν τινα νύμφην, μέχρις ὀσφύος βεβυθισμένην ἐν τῷ ὕδατι καὶ φέρουσαν ἐν τῇ χειρὶ μέγα πλοῖον· «ἡ ἔννοια τῆς παραστάσεως ταύτης, προστίθησι, μοὶ εἶναι ἀκατάληπτος»[12]. Ἀπεικονίσεις Γοργόνων προσέτι στίζουσιν, ἢ ὡς λέγουσι *πατοῦσιν*, εἰς τὰς χεῖρας ἢ τὰ στήθη των, μετὰ χρωμάτων, πολλοὶ τῶν χυδαίων ἐν Ἑλλάδι[13].

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

8. Preller, ἔνθ' ἀν., τ. I, σ. 458(γ' ἐκδ.), σ. 436(β' ἐκδ.).

9. Gädechens, Glaukos der Meergott., 1860, σ. 8.

10. Bern. Schmidt, Das Volksleben der Neugriechen, τ. I, σ. 105.

11. Ot. Jahn, Ueber ein Marmorrelief der Glyptothek in München ἐν Berichte der Kgl. sächs. Gesel. der Wissensch., 1854, τ. VI, σ. 174, σημ. 58.

12. Yemeniz, La Magne et les Maniotes ἐν Revue des deux Mondes 1865, τ. LVI, σ. 16.

13. Ἐκτὸς τῶν Γοργόνων στίζουσι συνήθως ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπὶ τῶν βραχιόνων, σπανιώτερον δὲ ἐπὶ τοῦ ὀπισθέναρος τῆς χειρὸς καὶ ἐπὶ τῶν κνημῶν, πλοῖα, ὅπλα, σταυρούς, καρδίας, ἄνθη, χρονολογίας, Μακεδόνας, τὸν Ἐρωτόκριτον καὶ τὴν Ἀρετοῦσαν, (ὅπερ καταδείκνυσι πόσον δημοφιλὲς εἶναι τὸ ποίημα τοῦ Κορνάρου). Ἡ συνήθεια δ' αὕτη τοῦ στίζειν εἰς διάφορα τοῦ σώματος μέλη, πρὸ πάντων δ' εἰς τοὺς βραχίονας, παντοειδεῖς εἰκόνας, ἐπικρατεῖ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην (tatouer γαλλ., tatowiren γερμ.). Οἱ Γερμανοὶ ναυτικοὶ στίζουσι θαλασσίας γυναῖκας ἢ ἄνδρας (Seejungfern, Seemänner), οἱ στρατιωτικοὶ ὅπλα, οἱ ἐρωτόληπτοι καρδίας, τὸ ὄνομα ἢ τὴν εἰκόνα τῆς ἐρωμένης των καὶ οὕτω καθεξῆς. Κατά τινα περιερ-

Ἀντίστοιχον τῶν τοιούτων παραστάσεων δὲν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς μνημείοις τῆς ἀρχαίας τέχνης· οὐχὶ ἄσχετον ὅμως ταύταις νομίζομεν τὴν ἔν τισι μνημείοις ἀπεικόνισιν ἀγκύρας, ὡς ἐμβλήματος τῶν Τριτώνων[14], ἀνάλογα δέ πως εἰσὶν αἱ ἀσπίδες, τὰ δόρατα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινα ἐν πολλοῖς ἄλλοις παριστῶνται φέροντες ἐν χερσὶν ἐνάλιοι ἰχθυόμορφοι δαίμονες[15].

Ἐν ταῖς προκειμέναις περὶ Γοργόνων παραδόσεσιν οὐδὲν λείψανον ἀναφαίνεται τοῦ ἀρχαίου μύθου. Τούτου ἴχνη εὕρηνται μόνον ἐν τῇ ἐπιθετικῇ χρήσει τῆς λέξεως *Γοργόνα*. Ὁ κ. Σκ. Βυζάντιος σημειοῖ ὅτι *Γοργόναν* λέγουσι μεταφορικῶς «τὴν ἄσχημην γυναῖκα καὶ τὴν κακόγριαν», προστίθησι δ' ἀνακριβῶς ὅτι ἐν τῇ κυρίᾳ αὐτῆς σημασίᾳ ἡ λέξις εἶναι συνώνυμος ταῖς *Στρίγγλα*, *Δρακόντισσα* καὶ *Λάμια*[16]. Ἐν Ρόδῳ, κατὰ τὸν κ. Βενετοκλῆν, ὀνομάζουσι *Γοργόνα* «πᾶσαν μεγαλόσωμον καὶ ἀγριωπὸν γυναῖκα»[17]. Ἐν γλωσσαρίῳ τῆς νήσου Κύθνου ὁ κ. Βαλλήνδας ἐξηγεῖ τὴν λέξιν «κακὴ καὶ διεστραμμένη γυνή» καὶ προστίθησιν ὅτι τὴν αὐτὴν σημασίαν ἐπὶ παίδων ἔχει τὸ οὐδέτερον *Γοργόνι* ἤτοι παιδὶ τῆς Γοργόνας[18]. Ἐν Κεφαλληνίᾳ *Γοργόνα* καλεῖται ἡ δυσειδὴς γυνή, περίεργον δ' ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μόνον περιεσώθη καὶ ἡ λέξις *Μέδουσα* ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας[19].

Ἀλλ' ἂν ἀφ' ἑνὸς μηδεμίαν πρὸς τοὺς περὶ Γοργόνων μύθους φαίνονται ἔχουσαι σχέσιν αἱ παραδόσεις τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου ὅμως διετήρησαν πλείστους χαρακτῆρας τῶν ἀρχαίων περὶ Σειρήνων. Ὡς αὗται καὶ αἱ Γοργόνες εἰσὶν ὀλέθριαι τοῖς ναυτιλλομένοις καὶ μελῳδικὰ ᾄσματα ψάλλουσιν, ὁσάκις τύχωσιν εὐαρέστου παρὰ τούτων ἀπαντήσεως[20]. Ἐπικρατεῖ δὲ προσέτι περὶ τῆς Γοργόνας δοξασία τις ποιητικωτάτη καὶ ἐντελῶς ἀρχαΐζουσα· εἰς ταύτην ἀναφέρεται ἡ ποίησις παντὸς νέου δημοτικοῦ ᾄσματος καὶ ἡ εὕρεσις

γον παρατήρησιν τοῦ διακεκριμένου ποινικολόγου κ. Holzendorf, ἣν ἀνέπτυξεν ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ περὶ ψυχολογίας τῶν ἐγκλημάτων (poenical psychologie), οἱ πλεῖστοι τῶν καταδίκων εἰσὶν ἐστιγμένοι. Τοῦτο ὅμως εἶναι, νομίζομεν, συνέπεια φυσική, διότι μόνον εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τῆς κοινωνίας παρατηρεῖται ἡ τάσις αὕτη πρὸς τὸ στίζεσθαι, καὶ αἱ τάξεις αὗται εἰσὶν ἐπιρρεπέστεραι εἰς τὸ ἔγκλημα, καθ' ὃ ἀμοιροῦσαι δυστυχῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως.

14. Βλ. Museo Capitolino IV, πιν. 62. Clarac, Musée de sculpture 206,75. 208. 482. 486.

15. Gädechens, Glaukos, σ. 119-121 καὶ τοὺς αὐτόθι συγγραφεῖς.

16. Σκ. Δ. Βυζαντ., Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς, ἐν λ. Γοργόνα. Εἰς τὸ λάθος τοῦ κ. Βυζαντίου ὑπέπεσεν, ὡς ἀγνοῶν πάσας τὰς περὶ Γοργόνων δημώδεις παραδόσεις καὶ ὁ κ. Β. Schmidt ἐν τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων (σ. 141).

17. Ἐν Ἐφημερ. τῶν Φιλομαθῶν, 1860, σ. 1272.

18. Αὐτ., 1871, σ. 1843. Κατὰ τὸν κ. Schmidt (σ. 142, σημ. 3) ἐν Ἀραχόβῃ αἱ λέξεις *Γοργόνα* καὶ *Γοργόνι* ἔχουσιν ἀλλοίαν σημασίαν, λεγόμεναι περὶ φιλοπόνων καὶ ἀόκνων κορασίων ἢ νέων, σχετίζει δὲ ταύτας τῷ *γοργός*.

19. Νεοελλην. ἀνάλεκτ., τ. II, σ. 191.

20. Ἄξιος προσοχῆς εἶναι ὁ διττὸς οὗτος χαρακτὴρ τῆς Γοργόνας, ὅστις ἀναφαίνεται καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ μύθῳ. Βλ. περὶ τῆς ἐκ τῆς Γοργόνης φθορᾶς καὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων Schwartz, Der Ursprung der Mythologie, 1860, σ. 125.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τοῦ μέλους αὐτοῦ· ὁ πρῶτος ψαλὼν τοιοῦτο ᾆσμα λέγεται ὅτι τὸ ἤκουσεν ἀπὸ τὴν Γοργόνα[21].

Πρόδηλον λοιπὸν ὅτι ἐν ταῖς παραδόσεσι ταύταις ἐγένετο συγχώνευσις τῶν δύο ἀρχαίων μύθων περὶ Γοργόνων καὶ Σειρήνων. Αἱ Γοργόνες ἀπεικονίζονται μετὰ θαλασσίων ἐμβλημάτων ἐν πολλοῖς ἀρχαίοις μνημείοις[22], ἀνωτέρω δὲ ἐξέθημεν ἐν συνόψει τοὺς λόγους, οὓς πολλοὶ φέρουσι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐναλίου χαρακτῆρος αὐτῶν. Ὡς εἰς τὸ μεταίχμιον τοῦ ἀρχαίου μύθου καὶ τοῦ νῦν εὑρισκομένη καὶ ὡς ἀφετηρία τοῦ τελευταίου δύναται νὰ θεωρηθῇ μεσαιωνική τις παράδοσις, ἣν ὡς ἐπιτόπιον ἑλληνικὴν ἀναγράφουσιν οἱ ἀναφέροντες αὐτήν. Ἐν τῇ παραδόσει ταύτῃ ἀπαντῶμεν τὴν δεινὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης, ἐξασκοῦσαν τὴν ὀλεθρίαν αὐτῆς δύναμιν ἐν τῇ θαλάσσῃ. Μεταξὺ Κύπρου καὶ Ρόδου, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀτταλείας, ἦσαν σύρτεις, προελθοῦσαι ἐκ τῆς κεφαλῆς τῆς Γοργόνης, ἥτις ἐρρίφθη ἐκεῖ. Οἱ ἐντόπιοι διηγοῦντο ὅτι ὑπῆρχέ ποτέ τις βασίλισσα, (ἢ ὡς μία παραλλαγὴ ἀναφέρει, παρθένος Ysе καλουμένη, ἐξ ἧς καὶ ἡ νῆσος Yse ἐκλήθη[23]), ἣν ἠγάπησεν ἐμμανῶς στρατιωτικός, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ κορέσῃ τὸν ἔρωτά του ἐν ὅσῳ αὕτη ἔζη, συνεμίγη ταύτῃ νεκρᾷ. Ἐκ τῆς ἀποτροπαίου ταύτης ἑνώσεως ἐγεννήθη παιδίον, οὗ ἡ κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα κατέστρεφε τοὺς προσβλέποντας καὶ ἐρήμου τὸν τόπον, πρὸς ὃν ἔστρεφε τὸ πρόσωπον αὐτῆς ὁ κατέχων. Ριφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν, διήγειρε σφοδροτάτας τρικυμίας ὑπτία οὖσα, ἐπήρχετο δὲ γαλήνη ὁσάκις ἀναστρεφόμενον τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἔβλεπεν εἰς τὸν βυθόν[24]. Πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην δὲν νομίζομεν ὅλως ἀσχέτους ἀρχαίας ἀπεικονίσεις τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἐν μέσῳ κυμάτων, ἢ συνοδευομένης διὰ τῶν ἐμβλημάτων τῶν θαλασσίων δαιμόνων ἰδίως δὲ τοῦ δελφῖνος[25].

Εὐχερέστερον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν βαθμιαίαν συνταύτισιν τῶν Σειρήνων μετὰ θαλασσίων θεοτήτων ἢ μᾶλλον τὴν μεταβολὴν αὐτῶν εἰς τοιαύτας θεότητας. Οἱ περὶ τούτων μῦθοι ἐπήγασαν, κατά τινας νεωτέρας

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

21. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι συχνόταταί εἰσιν αἱ παρομοιώσεις ἐξόχων ποιητῶν καὶ ῥητόρων πρὸς Σειρῆνας καὶ ἄλλαι ἀνάλογοι ἰδέαι. Ἱκανὰ τοιαῦτα παράδειγματα ἀναφέρει ὁ Cerquand (Rev. archéol., 1864, τ. X).

22. Βλ. Gädechens, Glaukos, σ. 96-97.

23. Ἡ νῆσος Μεγίστη ὑπὸ τῶν Τούρκων λέγεται Μεῖς, κατὰ παραφθορὰν δὲ ὑπὸ τῶν μεσαιωνικῶν τούτων συγγραφέων Yse. Ὁ Bromton λέγει ὅτι τὸν προκείμενον μῦθον διηγοῦντο οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης.

24. Gervasii Tilleberiensis (ΙΓ' αἰών), Otia imperialia II, 12, σ. 920 (Gorgonis caput). Ὁ F. Liebrecht (Des Gerv. v. Tilbury Ot. imp., σ. 92-93) παρατίθησι χωρίον τοῦ Roger de Hovedex (Anual. Pars poster. παρὰ Saville, Rerum Anglicarum scriptores, 1601, σ. 1709) ἀναφέροντος τὸν αὐτὸν μῦθον. Ὅμοιον χωρίον τοῦ Joh. Bromton ἐν τοῖς Hist. Anglicae scriptores X. Londoni, 1652 (éd. Twysden), σ. 1216 κἑ. παρατίθησιν ὁ Schwartz (Der Ursprung der Mythologie, σ. 89).

25. Βλ. Gädechens, Glaukos, σ. 96-97. Βλ. καὶ περιγραφὴν ἑνὸς κατόπτρου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Παρισίων παρὰ Chabouillet, Catalogue général et raisoné des camées etc, σ. 531, ἀρ. 3127. «Masque de face, entouré de flots au milieu desquels nagent des dauphins».

ἑρμηνείας ἐκ φυσικῶν καὶ κλιματικῶν λόγων[26]· παρ' Ὁμήρῳ παρίστανται μὲν ὡς εὑρισκόμεναι ἐν λειμῶνι, πλησίον τῆς θαλάσσης, ἀλλ' οὐδόλως ἀποδίδεται αὐταῖς χαρακτὴρ ἐναλίων θεοτήτων[27]. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οὐδαμοῦ, οὔτε παρὰ τῶν συγγραφέων, οὔτε ἐν τῇ τέχνῃ παρίσταντο αἱ Σειρῆνες ἰχθυόμορφοι, ἀλλ' εἴτε καθ' ὁλοκληρίαν ὡς γυναῖκες ἀπεικονίζοντο, εἴτε διφυεῖς, γυναῖκες καὶ ὄρνιθες. Μόνον ἔν τινι ρωμαϊκῇ πηλίνῃ λυχνίᾳ, ἐν Canterbury εὑρισκομένῃ, ἧς ὅμως ἡ γνησιότης ἀμφισβητεῖται, ἀπαντᾷ τοιαύτη παράστασις[28]. Πρῶτος περιγράφει τὰς Σειρῆνας ὡς ἰχθυομόρφους συγγραφεύς τις τοῦ ΣΤ' μ.Χ. πιθανῶς αἰῶνος ἐν τῷ ὑπὸ Berger de Xivrey ἐκδοθέντι συνταγματίῳ De monstris et belluis. «Sirenae, λέγει, sunt marinae puellae, quae navigantes pulcherrima forma, et cantus mulcedine decipiunt. Et a capite et usque ad umbilicum, corpore virginali et humano generi simillimae, squamosas tamen piscium caudas habent[29]». Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐπίσης ὡς γυναῖκας καὶ ἰχθῦς παρίστησι ταύτας ὁ ἐγκυκλοπαιδικὸς ποιητὴς Alanus ab Insulis[30] πολλὰ δὲ ἐκτὸς τούτων παραδείγματα φέρει ὁ Piper ἐκ συγγραφέων τοῦ μεσαίωνος ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, θαλασσίας γυναῖκας θεωρούντων τὰς Σειρῆνας διὰ τῆς ᾠδῆς καὶ τῆς καλλονῆς αὐτῶν σαγηνευούσας καὶ καταστρεφούσας τοὺς πλέοντας[31]. Οἱ τοιοῦτοι περὶ Σειρήνων μῦθοι κατέστησαν δημώδεις· γενι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

26. Κατὰ τὸν C e r q u a n d (ἐν Revue archéologique, 1864, τ. X, σ. 287 κἑ) ὁ μῦθος ἐμφαίνει τὸν ὄλεθρον τῶν ναυτῶν, οἵτινες ἐν γαλήνῃ προσορμιζόμενοι εἰς χλοάζούσας ἐρήμους παραλίας, ἀποθνήσκουσιν ἐξηντλημένοι ἐκ πείνης καὶ ἀτονίας (Πρβλ. καὶ K l a u s e n εἰς Vergil. Aen. I, 493. G e r h a r d, Gr. myth. § 520, 3). Κατὰ τὸν S c h r a d e r (Die Sirenen, 1868) τὸν ὑπὸ τοῦ ἡλιακοῦ καύματος ὄλεθρον καὶ σῆψιν τῶν ναυαγῶν. (Πρβλ. τὰς λέξεις σείριος, σειρίασις κλπ.).

27. Ὀδυσσ. μ 39-46.

28. Βλ. H. S c h r a d e r, Die Sirenen, σ. 73, 111.

29. Βιβλ. I, κεφ. 8 ἐν B e r g e r d e X i v r e y, Traditions tératologiques, σ. 25. Τὸ αὐτὸ ἔργον ἐξ ἑτέρου χειρογράφου τοῦ Βερολίνου ἀναφέρει καὶ ὁ Schrader (σ. 73).

30. A l a n u s a b I n s u l i s, De planct. nat. ἐν Opp., σ. 285, στ. 2. Παρὰ P i p e r, Mythologie der christl. Kunst, τ. I, μ. I, σ. 382 κἑ.

31. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχαία παράστασις τῶν Σειρήνων ὡς ὀρνιθομόρφων γυναικῶν ἀπαντᾷ, σπανίως ὅμως, παρά τισι συγγραφεῦσι καὶ ἐν μνημείοις τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης. (Βλ. P i p e r, ἔνθ' ἀν., σ. 377-393). Ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ διήγησις τοῦ βυζαντίου χρονογράφου Γεωργίου ἁμαρτωλοῦ μοναχοῦ (Θ' ἑκατονταετηρίδος) περὶ ἐμφανίσεως ζεύγους θαλασσίων ἀνθρώπων ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου (583-602). Ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης, ἧς δὲν ποιοῦνται μνείαν οἱ περισυναγαγόντες τὰς τοιαύτας παραδόσεις Grässe καὶ Brunet (βλ. κατωτέρω σημ. 39, σ. 345), ἐμφαίνεται ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων αἱ Σειρῆνες ἐταυτίζοντο ἐν ταῖς δημώδεσι προλήψεσι ταῖς θαλασσίαις γυναιξί. «Καὶ ἐν τῷ Νείλῳ ποταμῷ ἐφάνησαν ἡλίου ἀνατέλλοντος ἀνθρωπόμορφα δύο ζῶα, ἀνὴρ καὶ γυνή, ἅπερ σειρῆναι προσαγορεύονται, ἡδύφθογγα πάνυ καὶ θανατηφόρα· τὴν δὲ μορφὴν ἔχουσιν ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ὀμφαλοῦ ἀνθρώπου, τὸ δὲ λοιπὸν πετεινοῦ· καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ εὔστερνος ἦν καὶ κατάπληκτος, ἡ δὲ γυνὴ τὴν ὄψιν καὶ τὴν κόμην ξανθήν, ὁμοίως καὶ ὁ ἀνὴρ τούς τε μασθοὺς εἶχε καὶ τὴν ὄψιν ἄτριχον καὶ τὴν κόμην βαθεῖαν. Ὁ δὲ λαὸς μετὰ τοῦ ὑπάρχου θαυμάζοντες ὅρκους ἔβαλλον ἐκεῖνο τὸ ἀνδρόγυνον μὴ ἀναχωρῆσαι πρὶν ἅπαντες ἐμφορηθῶσι τῆς θέας ταύτης τῆς παραδόξου. Καὶ δὴ μέχρις ὥρας θ' πᾶς ὁ λαὸς ἐθαύμαζε θεωρῶν τὰ ζῶα ταῦτα. Καὶ οὕτω πάλιν εἰς τὸν ποταμὸν κατέδυσαν». (Γ ε ω ρ γ. ἁ μ α ρ τ ω λ. Χρονικ. Δ' 225, σ. 555, éd. Muralt. Βλ. καὶ Κ ε δ ρ η ν ό ν, σ. 700-701).

κῶς κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπιστεύετο ὅτι ἐν θαλάσσῃ εὑρίσκοντο γυναῖκες ἰχθυόμορφοι, διὰ τοῦ ᾄσματος αὐτῶν προσελκύουσαι τοὺς πλέοντας, ἀποκοιμίζουσαι καὶ σπαράσσουσαι αὐτούς[32]. Γερβάσιος ὁ Τιλλεβεριεὺς ἀναφέρει τοιαύτην παράδοσιν, μέχρι τοῦ νῦν σωζομένην ἐν Βρετανίᾳ τῆς Γαλλίας, περὶ Σειρήνων διαιτωμένων ἐν σκοπέλοις τῆς βρετανικῆς θαλάσσης, ἑλκυουσῶν τοὺς πλέοντας διὰ μελῳδικῶν ᾀσμάτων, ὅπως τοὺς ἐξολοθρεύσωσι[33]. Πρὸς τοὺς τοιούτους μύθους μᾶλλον παρὰ πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς περὶ Γοργόνων φαίνεται σχέσιν ἔχον ἀνέκδοτον ἄτεχνον ἀνάγλυφον τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικοῦ μουσείου, βυζαντινῆς ἐποχῆς, παριστῶν γυναῖκα εἰς ἰχθὺν ἀπολήγουσαν προσπαθοῦσαν νὰ σαγηνεύσῃ ἄνδρα τινὰ διὰ μουσικοῦ ὀργάνου, μεγάλην ὁμοιότητα ἔχοντος μὲ τὰ συνήθη παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ[34].

Ἡ παράστασις τῶν Σειρήνων καὶ τῶν Γοργόνων, ἐν τοῖς δημώδεσι μύθοις, ὡς ἀποληγουσῶν εἰς ἰχθύν, ἐστὶ συνέπεια τῆς ἐκδοχῆς αὐτῶν ὡς εναλίων θεοτήτων. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ ρωμαϊκῇ μυθολογίᾳ ἅπαντες οἱ ὑποδεέστεροι θαλάσσιοι δαίμονες ἐθεωροῦντο ἔχοντες ἀντὶ ποδῶν ἕνα ἢ δύο ἰχθῦς[35]. Συνηθέστεραί εἰσιν αἱ τοιαῦται παραστάσεις ἐν τοῖς θρησκεύμασι τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Ἀσσυρίων, παρ' οἷς ὅμως πολλάκις ὁ ἰχθὺς εἶναι σύμβολον γονιμότητος[36]. Ἰχθυομόρφους θεότητας ἔχει καὶ ἡ γερμανικὴ μυθολογία[37]. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἐποχαῖς ἦσαν κοινόταται αἱ προλήψεις περὶ ἀνθρωπομόρφων θαλασσίων τεράτων. Ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ φαίνεται ὅτι αἱ τοιαῦται ἰδέαι ἦσαν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

32. Piper, ἔνθ' ἀν., σ. 382 κέ.

33. Gervas. Tilleber., Ot. imper. III, 64, σ. 981, éd. Leibnitz. Νῦν οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων τῆς Βρετάνης νομίζουσιν ὅτι βλέπουσι Σειρῆνας καὶ ἐκλαμβάνουσι τὸν κρότον τῶν κυμάτων ὡς κραυγὰς αὐτῶν. (Nore, Coutumes, mythes et traditions des provinces de France, 1846, σ. 217).

34. Πρβλ. ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ συγγράμματι τοῦ κ. Ang. de Gubernatis, Zoological Mythology, (τ. I, σ. 149) ὅσα περὶ τῆς μαγικῆς λύρας τῶν Σειρήνων, τῆς σαγηνευούσης τοὺς πλέοντας, καὶ ἐν γένει περὶ τῶν μαγικῶν λυρῶν ἐν τοῖς μύθοις, ἐκτίθησι.

35. Βλ. Gädechens, Glaukos, σ. 9 κέ. Νηρεὺς (αὐτ. σ. 10). Τρίτωνες (αὐτ. πολλαχοῦ. Τζέτζη, εἰς Λυκόφρ. 34 καὶ 886). Νηρηΐδες παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις (Plin., N. Hist. IX, 4. K. O. Müller, Handbuch d. Arch. § 402. 3. Panofka, Terracotten des Berl. Mus., σ. 44. O. Jahn, Archaeol. Beiträge, σ. 413, σ. 10) καὶ Gädechens, σ. 9 ἀναφέροντα τὰς εἰκασίας τούτων. Βλ. προσέτι De Witte ἐν Annali dell' inst. arch. Roma, 1832, τ. IV, σ. 102.

36. Βλ. Schultze, Ebräische Mythologie, 1867 § 51, ὅστις πρὸς τὰς τοιαύτας μυθολογικὰς ἰδέας σχετίζει καὶ ποιητικήν τινα παρομοίωσιν τοῦ Ἡσαΐου (Λ' 28) περὶ τοῦ Ἰεχωβᾶ. Περὶ τῆς Ἀτεργάτιδος ἢ Δερκετοῦς καὶ τοῦ Δαγῶνος, θαλασσίων θεοτήτων λατρευομένων ἐν Γάζῃ καὶ Ἀσκαλῶνι, βλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις Stark, Gaza, σ. 249 κέ. Id., Forschungen zur Geschichte u. Alterthumskunde des hellenisches Orients, σ. 249. Lajard, Recherches sur le culte de Venus, πιν. 22-24. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ. Niniveh and Babylon, σ. 345. Movers, Die Phoenizier, τ. I, σ. 590. Ὀάννης (Ἀπολλοδώρ., Ἀποσπ., σ. 408 κέ, éd. Heyne. —Ἑλλάδιον παρὰ Φωτίῳ, σ. 874. Berosi, Chaldaeorum historiae quae supersunt, éd. Pichter, σ. 48 κέ. Longpérier ἐν R. archéol., 1847, τ. IV, σ. 298 κέ.

37. Βλ. Simrock, Deutche Mythologie, σ. 17, 428.

λίαν διαδεδομέναι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα[38]. Ὁ δὲ Παυσανίας καὶ ὁ Πλίνιος διηγοῦνται ὅτι συνελήφθησαν ζῶντες Τρίτωνες καὶ Νηρηίδες. Τοιαῦται ἱστορίαι οὐ μόνον παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τοῦ μεσαίωνος βρίθουσιν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξηκολούθουν γραφόμεναι καὶ πιστευόμεναι[39]· ὁ καθ' ἡμᾶς ὅμως λαὸς ἐκτὸς τῶν περὶ Γοργόνων, οὐδένα ἕτερον μῦθον περὶ θαλασσίων τεράτων ἔχει, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἠξεύρομεν.

Ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐκτεθείσαις ἑλληνικαῖς παραδόσεσι περὶ Γοργόνων, εἴδομεν ὅτι αὗται μυθολογοῦνται ἐρωτῶσαι περὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ χαρᾶς ἀποδεχόμεναι τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ὁ μέγας κατακτητὴς ζῇ ἔτι, μετ' ὀργῆς δὲ καὶ ἀγανακτήσεως ἀκούουσαι ὅτι ἀπέθανεν. Ἡ τοιαύτη σύνδεσις τοῦ θαλασσίου μύθου τῶν Γοργόνων μετὰ τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου μυθολογικῶν διηγήσεων, αἵτινές εἰσι κοιναὶ καὶ πολυπληθέσταται οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς καὶ ἀσιατικοῖς λαοῖς, παρουσιάζει καὶ τοῦτο τὸ ἀξιοπαρατήρητον· ὅτι ἡ ἀρχὴ ταύτης δὲν εὕρηται ἐν τῇ εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν παραφράσει τῆς τοῦ Ψευδοκαλλισθένους ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξ ἧς κυρίως ἀπορρέουσι πάντα τὰ περὶ τούτου μυθολογήματα τοῦ λαοῦ[40]. Ὅθεν ἀνάγκη ν' ἀνατρέξωμεν εἰς πηγὰς ἀρχαιοτέρας πρὸς διασά-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

38. Αἰλιαν., Ζ. ἱστ. ΙΓ', 21 «λέγει δ' οὖν φήμη διαρρέουσα ναὶ μὰ Δία πολλὴ γίγνεσθαί τινα ἐν τῇ θαλάττῃ κήτη ἀνθρωπόμορφα τὰ ἀπὸ κεφαλῆς, ὅσα ἐς ἰξὺν λήγει».

39. Βλ. ἐν ἐκτάσει G r ä s s e, Beiträge zur Literatur und Sage des Mittelalters, 1850. Von den Meermänner und Meerfrauen, σ. 38-44. G. B r u n e t, Recherches sur quelques animaux fantastiques ἐν Revue archéologique, 1853, σ. 736-740 (Περὶ Σειρήνων, Τριτώνων καὶ θαλασσίων γυναικῶν). Περὶ ὁμοίων μύθων ἐν Σλέσβιχ-Ὀλστάιν καὶ Ὀλλανδίᾳ βλ. M ü l l e n h o f f, Märchen, Sagen und Lieder aus Schleswig-Holstein, 1845, σ. 338 κἑ. Ἐν Γερμανίᾳ K u h n u. S c h w a r t z, Nordeutsche Sagen, σ. 295 κἑ.

40. Ὁ κ. B. Schmidt (σ. 107) ἀναφέρει ὅτι ἐν τῇ ἀνεκδότῳ συλλογῇ του ἑλληνικῶν παραδόσεων (ἀρ. 17) ὑπάρχει καί τις περὶ Ἀλεξάνδρου. Ἀγνοοῦμεν ἂν αὕτη εἶναι διάφορος τῶν ἐν τῇ δημώδει Ἱστορίᾳ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, τῇ κοινῶς *φυλλάδα τοῦ Ἀλεξάνδρου* καλουμένη, πλείστας δ' ἀριθμούσῃ ἐκδόσεις ἐν Ἐνετίᾳ· ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἦν περιττὴ ὅλως ἡ δημοσίευσις αὐτῆς. Ἐξ ἀγνοίας τῶν δημωδῶν ἀναγνωσμάτων ὑπέπεσεν εἰς τοιοῦτο λάθος ὁ Hahn, δημοσιεύσας ἐν τῇ περισπουδάστῳ αὐτοῦ συλλογῇ τῶν ἑλληνικῶν παραμυθίων ὁλοκλήρους διηγήσεις εἰλημμένας ἐκ τῆς εἰς κοινὴν γλῶσσαν μεταφράσεως τῶν 1001 νυκτῶν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου δὲν δημοσιεύει ἑτέραν, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχουσαν τῇ περὶ τῆς λυχνίας τοῦ Ἀλαδίνου ἐν τῇ ἀραβικῇ συλλογῇ, νομίζων ὅτι πιθανῶς ἐκ τῆς μεταφράσεως τῆς συλλογῆς ταύτης ἐλήφθη (βλ. εἰσαγωγὴν τ. I, σ. 15)· ἀλλ' ἡ διήγησις αὕτη ἐλλείπει ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως, ἥτις ἐγένετο κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῆς ἰταλικῆς μεταφράσεως οὐ μόνον τῶν 1001 νυκτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν περσικῶν 1001 ἡμερῶν. Εἴχομεν γράψει τἀνωτέρω ὅτε ἐλάβομεν τὴν ἀρτίως ἐκδοθεῖσαν συλλογὴν Ἑλληνικῶν μύθων καὶ παραδόσεων τοῦ κ. Schmidt (Griechishe Märchen, Sagen und Volkslieder, Lpz. 1877). Ἡ προαγγελθεῖσα παράδοσις περὶ Ἀλεξάνδρου φέρεται ἐν σελ. 145-148, ἀνεκοινώθη δ' αὐτῷ, ὡς σημειοῖ, ὑπὸ τοῦ κ. Κρέμου, ὅστις τὴν ἤκουσε παῖς ἔτι ὢν παρὰ γέροντος ποιμένος τοῦ Παρνασσοῦ. Ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἡ παράδοσις αὕτη ἢ ἁπλῆ περίληψις τῆς *Φυλλάδας τοῦ Ἀλεξάνδρου*, ὡς ἐνεθυμεῖτο αὐτὴν ἀκούσας πιθανὸν ἀναγινωσκομένην, ἢ ἕτερον ταύτην διηγούμενον ὁ γέρων Ἀραχωβίτης, συμπεριέλαβε δ' ἴσως ταύτην ἐν τῇ μετὰ πολλῆς ἄλλως κριτικῆς ἀκριβείας κατηρτισμένῃ συλλογῇ του ὁ κ. Schmidt, διότι ἠγνόει τὸ δημῶδες ἐκεῖνο ἀνάγνωσμα.

φησιν τούτου. Ὁ κύκλος τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου μυθικῶν διηγήσεων συνίσταται πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν κατακτήσεων αὐτοῦ, ἃς ἐποίησεν οὐ μόνον ἐν τῷ γνωστῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἀγνώστῳ καὶ μυθολογικῷ, τὰ πάντα ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν καθυποτάξας. Αἱ Ἀμαζόνες ἐγένοντο ὑποτελεῖς αὐτῷ[41], διὰ τῶν πυλῶν τοῦ Καυκάσου κατέστησεν ἀδύνατον τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ἀγρίων καὶ ἀνθρωποφάγων φύλων Γὼγ καὶ Μαγώγ, τὰ παντοειδῆ τέρατα, ἅτινα συνήντα ἐν τῇ στρατείᾳ αὐτοῦ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν περάτων τῆς γῆς, ἔφευγον περίφοβα πρὸ αὐτοῦ, ἀδυνατοῦντα νὰ τὸν βλάψωσιν ἕνεκα τῆς ἀνδρείας καὶ τῶν σοφῶν στρατηγημάτων του· πρὸς δέ, ὅπως καὶ τῶν τριῶν στοιχείων ἀναδειχθῇ κύριος, τῆς γῆς, τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ὑδάτων, ἀφ' οὗ κατέκτησε τὴν γῆν, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς αἰθέρας ὑπὸ ἀετοῦ φερόμενος καὶ εἰσέδυσεν εἰς τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν ἐντὸς κλωβοῦ[42]. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς οὕτως ἀναφερομένης κυριαρχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις δὲν ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς τὴν σχέσιν τούτου πρὸς τὰς Γοργόνας, εὑρίσκομεν παρὰ τῷ Ψευδοκαλλισθένει ἐπεισόδιόν τι, ἐν ᾧ προφανῶς ἀμφότεραι αἱ παραδόσεις συνδέονται. Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ψευδοκαλλισθένους ὁ Ἀλέξανδρος εἰσχωρήσας εἰς τὴν χώραν τῶν Μακάρων, ἔνθα πυκνότατον ἐπεκράτει σκότος, ἐνετείλατο τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ νὰ λάβωσιν ὅ,τι δυνηθῶσιν ἐκ τῆς θαυμασίας ἐκείνης χώρας. Θελήσας δὲ νὰ γευθῇ, διέταξε τὸν μάγειρον αὐτοῦ, Ἀνδρέαν ὀνόματι, ἵνα εὐτρεπίσῃ προσφάγιον. «Ὁ δὲ α ὖ ο ν τ ά ρ ι χ ο ν[43] λαβών, ἐπορεύθη ἐπὶ τὸ διαυγὲς ὕδωρ τῆς πηγῆς ἐκπλῦναι τὸ ἔδεσμα. Καὶ εὐθέως βραχὲν ἐν τῷ ὕδατι ἐψυχώθη[44] καὶ ἐξέφυγε τῶν χειρῶν τοῦ μαγείρου. Ὁ δὲ μάγειρος οὐδενὶ ἐδήλωσε τὸ γενόμενον· αὐτὸς δὲ λαβὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἐν σκεύει τινὶ ἀργυρέῳ ἐφύλαξε[45]». Ὅταν δ' ὅλοι οἱ στρατιῶται εἰς τὸ φῶς ἐξελθόντες ἐδείκνυον ὅ,τι ἔλαβον, «τότε οὖν καὶ ὁ μάγειρος ὑφηγήσατο πῶς ἐψυχώθη τὸ ἔδεσμα. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ὀργισθεὶς ἐκέλευσεν αὐτὸν δεινῶς μαστιγωθῆναι. Ὅμως εἶπε πρὸς αὐτόν. Τί σοι ὄφελος, Ἀλέξανδρε, μεταμεληθῆναι ἐπὶ πράγματος παρελθόντος; Οὐκ ἔφη δὲ ὅτι ἔπιεν ἐκ τοῦ ὕδατος, ἢ ὅτι ἐφύλαξεν αὐτό. Τοῦτο δὲ ὁ μάγειρος οὐχ ὁμολογῆσαι εἶχεν, εἰ μὴ ὅτι ἐψυχώθη τὸ ταρίχιον. Προσελθὼν δὲ ὁ πονηρὸς μάγειρος ἐκεῖνος τ ῇ θ υ γ α τ ρ ὶ Ἀ λ ε ξ ά ν δ ρ ο υ, τῇ ἐκ τῆς παλακῆς Οὔννης γεννηθείσης, καλουμένῃ Καλῇ, ἐπλάνησεν αὐτήν, ὑποσχόμενος δοῦναι πιεῖν ὕδωρ ἐκ τῆς ἀθανάτου πηγῆς· ὃ καὶ ἐποίησεν. Ὁ δὲ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

41. Βλ. παρεκβολικὴν σημείωσιν Α.

42. Βλ. παρεκβολ. σημ. Β.

43. Ἐν ἄλλοις κώδιξι διάφοροι γραφαὶ φέρονται *ὠοτάριχον* καὶ *τάριχον*· κατωτέρω δ' ὁ αὐτὸς κῶδιξ, κατὰ λάθος ἴσως φέρει *ὀταράριχον* (Β΄ 41, σ. 91). Ἴσως τὸ *αὖον τάριχον* ἐγράφη πρὸς δῆθεν ἐξελλήνισιν τῆς καὶ νῦν ἐν χρήσει λέξεως *αὐγοτάραχον*. Ὁ τύπος *αὐγὸν* φαίνεται λίαν ἀρχαῖος, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ λατιν. ovum καὶ τῆς διαλέκτου τῶν Ἀργείων, οἵτινες κατὰ τὸν Ἡσύχιον ἐκάλουν «ὤβεα τὰ ᾠά». Νῦν ἔτι ἐν τῇ τσακωνικῇ διαλέκτῳ τὸ ᾠὸν λέγεται *ὠβὸν* ἢ *ὠβγόν*.

44. Ἔλαβε δῆλον ὅτι ψυχήν, ἐνεψυχώθη.

45. Ψ ε υ δ ο κ α λ λ ι σ θ έ ν. Β΄ 39, σ. 90, éd. Müller (ἐν τῇ ὑπὸ Dübner ἐκδόσει τοῦ Ἀρριανοῦ, τῆς συλλογῆς Didot).

Ἀλέξανδρος τοῦτο μαθὼν ἐφθόνησε τὴν ἀθανασίαν αὐτῶν. Καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα προσκαλεσάμενος, εἶπεν αὐτῇ. Λαβοῦσα τὸν ἱματισμόν σου, ἔξελθε ἀπ' ἐντεῦθεν· ἰδοὺ γὰρ γέγονας δαίμων, ὡς ἀθανατισθεῖσα· ἔση δὲ καλουμένη νηρηίς, ὡς ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὸ ἀίδιον σχοῦσα, καὶ ἐνταῦθα κατοικήσεις. Ἡ δὲ κλαίουσα καὶ ὀδυρομένη ἐξῆλθε τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ ἀπῆλθεν ἐν ἐρήμοις τόποις μετὰ τῶν δαιμόνων. Τὸν δὲ μάγειρον προσέταξε δεθῆναι λίθῳ ἐν τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ καὶ ριφθῆναι ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ὁ δὲ ριφθεὶς ἐγένετο δαίμων καὶ κατῴκησε ἐκεῖ ἔν τινι τόπῳ τῆς θαλάσσης· ἀφ' οὗ ἐκλήθη ὁ τόπος Ἀνδρεαντικός»[46].

Οὕτω λοιπὸν ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ ὁ Ἀλέξανδρος παρίσταται πατὴρ μιᾶς Νηρηίδος, ἧς ἡ συνταύτισις μετὰ θαλασσίας νύμφης Γοργόνας ἦν εὐχερής. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα τῆς παραδόσεως ταύτης ἴχνη διατηροῦνται ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας, ἔνθα ἡ πρώτη τῶν Νεράιδων μυθολογεῖται ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου[47], δι' ὃ καὶ ἔν τινι ἐπῳδῇ ἐξορκίζουσιν αὐτὰς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου (*στὴ ψυχὴ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου κακὸ μὴ μοῦ κάμετε!*)[48]. Ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἡ παρὰ τῷ Ψευδοκαλλισθένει παράδοσις σώζεται μικρὸν παρηλλαγμένη παρὰ τοῖς Ρωμούνοις τῆς Τρανσυλβανίας· οὗτοι πιστεύουσιν ὅτι κατὰ τὴν γέννησιν παντὸς βρέφους ἐπιφαίνονται δύο παρθένοι, περὶ ὧν διηγοῦνται τὰ ἑξῆς: Ὅτε Ἀλέξανδρος ὁ μέγας εἰσεχώρησε μέχρι τοῦ παραδείσου, εὗρεν ἐκεῖ βασιλέα τινὰ ὀνόματι Ἰβάν, καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ τοὺς πόδας ἔχοντα ἐμβεβυθισμένους ἐν βράζοντι πηγαίῳ ὕδατι. Ἐρωτηθεὶς διατί πράττει τοῦτο, ὁ βασιλεὺς Ἰβὰν ἀπεκρίνατο ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης χρήσεως τοῦ ὕδατος ἐκείνου ἀποκαθίσταταί τις νέος. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος παρεκάλεσε τότε αὐτὸν νὰ τῷ χαρίσῃ ὀλίγον ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ λαβὼν ἐφύλαξεν αὐτὸ ἐπιμελῶς. Ἀλλ' ὅμως τὸ ἔκλεψαν αἱ δύο θεραπαινίδες αὐτοῦ, αἵτινες νῦν, ἀείποτε νεαραὶ καὶ προβλέπουσαι τὸ μέλλον, προλέγουσι τοῦτο εἰς τὰ νεογνά[49]. Ἑτέρα κοινοτέρα παράδοσις τῶν αὐτῶν Ρωμούνων ἀναφέρει ὅτι αἱ majestrele (εἶδος Μοιρῶν) εἰσὶν αἱ θεράπαιναι ἐκεῖναι τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἵτινες ἦλθον μετ' αὐτοῦ μέχρι τῆς πηγῆς τοῦ ἀθανάτου νεροῦ. Παρακούουσαι δὲ τὰς προτροπὰς τοῦ βασιλέως, ὅστις τὴν αἰωνίαν διαμονὴν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ ἐθεώρει ὡς τὴν βαρυτέραν τιμωρίαν τοῦ οὐρανοῦ, ἤντλησαν καὶ ἔπιον ἐκ τῆς πηγῆς ἐκείνης[50]. Καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ προσέτι παρὰ Φιρδόσι διαπλάσει τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου μύθων ἀναφέρεται ὅτι ἐν τῇ σκοτεινῇ χώ-

46. Αὐτ. Β' 41, σ. 91. Ὁ Ἀνδρεατικὸς κόλπος εἶναι ἴσως κατ' ἀμαθῆ σύγχυσιν ἡ Ἀδριατικὴ θάλασσα.

47. Schmidt, Das Volksleben der Neugriechen, τ. I, σ. 107.

48. Αὐτ., σ. 125. Παραβλητέαι ταύταις αἱ μεσαιωνικαὶ παραδόσεις, καθ' ἃς διάσημοι ἥρωες ἦσαν ἀδελφοὶ Μοιρῶν (Fées). Τοιοῦτοι ἀναφέρονται ὁ Ἀρθοῦρος τῶν βρετανικῶν μύθων, ὁ Ἀμαδὶς τῶν ἰσπανικῶν ρωμαντικῶν ποιημάτων κλπ.

49. W. Schmidt, Das Jahr u. seine Tage in Meinung u. Brauch der Romänen Siebenbürgens, 1866, σ. 25.

50. Αὐτ., σ. 28.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ρᾳ, ὅπου ἡ τῆς ἀθανασίας πηγή, εἷς μόνος ταύτην εὗρεν, ὁ σοφὸς Χίσρ, ὃν δὲν ἐπανεῖδον ἔκτοτε[51].

Ὡς θυγάτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναφέρεται ἡ Γοργόνα ἐν ἀνεκδότῳ τινὶ παραμυθίῳ. *Ὁ γιὸς τῆς γριᾶς* ἐπιγραφομένῳ, ἐκ τοῦ ἥρωος ὅστις μεγάλους ἄθλους ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας διαπράττει[52]. Τὸ παραμύθιον τοῦτο συνελέγη ἐν Πάρῳ ὑπὸ τοῦ κ. Ζαννῆ Κρίσπη, δημοσιευθήσεται δὲ προσεχῶς ἴσως ἐν συλλογῇ παραμυθίων, ἣν μετὰ τοῦ κ. Μ. Κρίσπη, καθηγητοῦ, σκοποῦμεν νὰ ἐκδώσωμεν. Τὸ σχετικὸν πρὸς τὰς παραδόσεις, ἃς ἐξετάζομεν ἐνταῦθα, μέρος τοῦ παραμυθίου εἶναι τὸ ἀκόλουθον:

«Ἔφυγε λοιπὸν τὸ παιδὶ καὶ περπατοῦσε εἴκοσι ὧρες. Ἐπῆγε εἰς ἕνα παραθαλάσσιο χωριὸ καὶ εἶδεν ἀνθρώπους, ποῦ ἐπολεμοῦσαν νὰ μπαρκάρουν λάδι καὶ ἐσήκωναν ἕνα τουλοῦμι καθένας των. Πλησιάζει κοντὰ καὶ τοὺς λέει: «Βρὲ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, ἕνα-ἕνα τουλοῦμι σηκώνετε; Νὰ πόσα θὰ σηκώσω ἐγώ». Παίρνει ἕνα ἀπὸ τὴν μιὰ πλάτη καὶ ἕνα ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ τὰ βάζει μέσα στὴ βάρκα. Τότες ὁ καπετάνιος τοῦ λέει: «Βρὲ παιδί μου, σοῦ εὐχαριστῶ (γιατὶ φοβήθηκεν). Ἔλα νὰ φᾶς. —Σοῦ εὐχαριστῶ, καπετάνιε, δὲ θέλω· παρὰ σὰν περάσετε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ στενὸ, νὰ μὲ πάρετε καὶ μένα». Ὁ καπετάνιος εὐχαριστήθηκε, διότι ἦτανε μέσα στὴ θάλασσα ἐκείνη μιὰ Γοργόνα, καὶ ὅποιο καράβι περνοῦσε τοῦ ἔτρωγεν ἕναν ἄνθρωπο γιὰ φόρο, εἰδεμὴ τό 'πνιγε τὸ καράβι ὁλόκληρο. Ταξιδεύανε λοιπόν. Ἐκεῖ ποῦ ταξίδευαν, τοῦ λέει ὁ καπετάνιος: «Παιδί μου, κάθησε στὸ τιμόνι νὰ πᾶμ' ἐμεῖς νὰ κοιμηθοῦμε, γιατὶ εἴμεθα κουρασμένοι». Κατέβηκαν γιὰ νὰ κοιμηθοῦν, καθὼς τάχατε εἴπανε αὐτοί· τὸ παιδὶ κάθησε στὸ τιμόνι. Ἔξαφνα στέκεται τὸ καΐκι· κυτάζει τὸ παιδὶ δεξιὰ ἀριστερά, ἀκούει μιὰ φωνὴ ἀπὸ πίσω του. Γυρίζει καὶ βλέπει μιὰ ξανθομαλλοῦσα καὶ ὡραία καὶ τοῦ λέει: «Δός μου τὸ ταῖνι μου. —Ποιό ταῖνι; τῆς λέει τὸ παιδί. —Τὸν ἄνθρωπο ποῦ τρώγω ἀπὸ κάθε καράβι». Τὸ παιδὶ τῆς λέει: «Γιὰ δός μου τὸ χέρι σου». Αὐτὴ χωρὶς νὰ δυσκολευθῇ τοῦ τὸ δίνει καὶ πολέμησε νὰ τὸν κατεβάση στὴ θάλασσα. Θυμώνει τὸ παιδί: «Ἔλα, μωρὴ ντῶσα[53], ἀπάνω»

51. Βλ. Spiegel, Die Alexandersage bei den Orientalen, σ. 29.

52. Συνηθεστέρα ἐπίκλησις τῶν ἀνδρειωμένων εἶναι ὁ γιός τῆς χήρας. Βλ. B. Schmidt. Gr. Märchen usw., σ. 259 καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ ἀναφερόμενα δημώδη ᾄσματα, προσέτι Jeannaraki, Ἄσματα κρητικά, 1876, ἀρ. 263, σ. 200-201. *Χήρας ὑγιὸς* ἀποκαλεῖται πολλάκις ὁ διάσημος ἥρως τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων Διγενής (βλ. Jeannaraki, ἀρ. 276, σ. 214). *Καλόγριας ὑγιὸς* λέγεται ἐπίσης ὁ ἥρως Πορφύρης, ἴσως ὁ αὐτός τῷ Διγενῇ (βλ. Passow, ἀρ. 486, σ. 365. Σάβ. Ἰωαννίδου, Ἱστ. Τραπεζοῦντος, σ. 288). Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης ἀνέρχεται μέχρι τῆς ἰνδικῆς θρησκείας. Ἐν τῷ ΙΗ' ὕμνῳ τῆς Ῥίγ-Βέδας ὁ Ἴνδρας παρίσταται ὡς υἱὸς χήρας. (Βλ. Ang. de Gubernatis, Letture sopra la mitologia vedica, σ. 195). Ὁμοίως ἐν τοῖς ἐπικοῖς ρωσικοῖς ποιήμασι σχεδὸν ἅπαντες οἱ ἥρωες καλοῦνται υἱοὶ χήρας· τοῦτο ὁ κ. L. Busslaieff (Appunti di mitologia slava ἐν Rivista Europea, 1875, ἔτ. VI, τ. I, σ. 445) ἀνάγει εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐποχὴν τῆς βαρβαρότητος, ὅτε ἐπεκράτει πολυανδρία καὶ ἕνεκα τῆς ὠμότητος τῶν ἠθῶν οἱ ἄνδρες ἐγκατέλειπον τὰς γυναῖκάς των, ὥστε ἕκαστος ἐγνωρίζετο ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς μητρός αὐτοῦ.

53. *Ντῶσα* καὶ *δῶσα*= ἑταίρα (ἐκ τοῦ δίνω ἢ δόνω= δίδωμι) καὶ συνεκδοχικῶς πᾶσα κακότροπος γυνή.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

καὶ τὴ σκάει στὸ κατάστρωμα· τῆς ἔδωσε, τῆς ἔδωσε καὶ τῆς ἔλεγε: «Ὁρκίσου μου πῶς δὲ θὰ πειράξῃς πγιὰ ἄνθρωπο, νὰ σ' ἀφήσω. —Ὁρκίζομαι εἰς τὴ μάννα μου τὴ θάλασσα καὶ τὸν πατέρα μου τὸν Ἀλέξανδρο ὅτι δὲ θὰ πειράξω κανένα». Τότε τὴν ἔρριξε στὴ θάλασσα. Τέλος πάντων ὁ καπετάνιος δὲν ἔβγαινε ἀπὸ κάτω, ἀλλὰ ἐκαθότανε καὶ συλλογιόντανε πῶς ν' ἀνέβῃ ἐπάνω. Ἀνεβαίνει λοιπὸν καὶ μὲ τὴν τρομάρα του πιάνει τὸ τιμόνι. Ἐκεῖ ποῦ βγῆκαν οἱ ναῦτες ἐφάνη καὶ ἡ στεργιὰ καὶ εἶπε τὸ παιδί: «Ἐδῶ θέλω νὰ μὲ βγάλετε». Καὶ τὸν ἔβγαλαν. Ἐχαιρέτησε τὸν καπετάνιο καὶ ἔφυγε».

Ἐν τῇ Γοργόνᾳ τοῦ παραμυθίου τούτου, τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς θαλάσσης, ἀνευρίσκομεν μικρὸν παρηλλαγμένον τὸν μῦθον τῆς Σκύλλης. Κατὰ τὴν παρ' Ὁμήρῳ ἀρχαιοτέραν τοῦ μύθου τούτου διάπλασιν ἡ Σκύλλα ἦν τέρας ἑξακέφαλον, ἐντὸς σκοπέλου τινὸς ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐνδιαιτώμενον, καὶ ὡς φόρον λαμβάνον ἐξ ἑκάστου παραπλέοντος πλοίου ἓξ ἀνθρώπους[54]. Οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι περὶ τῆς Σκύλλης καὶ τῆς Γοργόνης συνδέονται στενῶς, καὶ πολλάκις αἱ δύο αὗται θαλάσσιαι θεότητες συνταυτίζονται, ὡς ἐν τῷ ἡμετέρῳ παραμυθίῳ. Ἡ Σκύλλα καὶ ἡ Μέδουσα εἰσὶν ἀδελφαί, ἐρώμεναι ἀμφότεραι τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἀμφότεραι ὡς φόβητρα παριστάμεναι ἐν τοῖς μνημείοις πρὸ πάντων τῆς τέχνης[55]. Παραλείποντες ἄλλας αὐτῶν ὁμοιότητας ἀλλήλαις, ἀναφέρομεν μόνον ὅτι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐμυθολογοῦντο ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦσαν περικαλλεῖς παρθένοι[56], ὡς ἡ ξανθομαλλοῦσα ὡραία Γοργόνα τοῦ παρόντος παραμυθίου· πρὸς δὲ ὅτι μία τῶν κεφαλῶν τῆς Σκύλλης, κατά τινα μῦθον ὑπὸ τοῦ Τζέτζου ἀναφερόμενον, ἦν Γοργόνος («ἓξ κεφαλὰς ἔχον (τέρας), κάμπης, κυνός, Γοργόνος, Φαλαίνης καὶ ἀνθρώπου»)[57].

Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς Σειρῆνας σχέσις τῆς Σκύλλης φαίνεται ἐν ἀρχαίοις μνημείοις, ἐν οἷς πολλάκις αὕτη παρίσταται πτερωτή, ὡς αἱ Σειρῆνες, καὶ λύραν κρούουσα[58]. Ἐν δὲ τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι ἀνωνύμῳ λατινικῷ συνταγματίῳ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος *Περὶ τεράτων καὶ θηρίων* ἡ Σκύλλα περιγράφεται παρθενικὴν κεφαλὴν καὶ στῆθος ἔχουσα, ὡς αἱ Σειρῆνες καὶ εἰς δελφῖνα ἀπολήγουσα (capite quidem et pectore virginali sicut Serenae)· κατὰ τοῦτο δὲ διέφερε ἐκείνων, καθ' ὅτι αὗται μὲν διὰ τῆς βίας, ἐν ᾧ αἱ Σειρῆνες διὰ θανατηφό-

54. Ὀδυσσ. μ 85-100. Τῇ φράσει τοῦ ἀνωτέρω παραμυθίου «κοντοστέκεται τὸ καΐκι» πρβλ. τὸ ὁμηρικὸν (αὐτ. μ 204-205) «ἔσχετο δ' αὐτοῦ Νηῦς ἐπεὶ οὐκέτ' ἐρετμὰ προήκεα χερσὶν ἔπειγον» (οἱ ναῦται ἐκ τοῦ φόβου των).

55. Βλ. Gädechens, Glaukos, σ. 90 κἑ. Τοῦ αὐτοῦ, ἄρθρ. Gorgo ἐν Allg. Encycl. § 15, σ. 400. § 20, 21, σ. 405-406.

56. Περὶ Σκύλλης βλ. Ovid., Metam. XIII, 900· XIV, 74· πρὸς δὲ Serv. εἰς Vergil., Ecl. VI, 75 (pulcherrima). Fulgent., II, 13 (virgo pulcherrima). Hygin., Fab. 199 (virgo fromosissima). Στέλτ., εἰς Λυκόφρ. 44 (πρῶτον γυνὴ εὐπρεπής), 450 (γυναῖκα εὐπρεπῆ). Πρβλ. Verg., Aen. 425 (Prima hominis facies et pulchro pectore virgo). Περὶ Μεδούσης βλ. Παυσαν., Β', κα', β.

57. Εἰς Λυκόφρ., Κασσάνδρ. 650.

58. Βλ. Gädechens, Glaukos, σ. 141-142 καὶ τοὺς συγγραφεῖς, οὓς ἐπάγεται.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ρου ᾄσματος ἐπιφέρουσι τὸν ὄλεθρον τῶν ναυτιλλομένων[59].

Ὡς ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων ἐξάγεται, ἐν ταῖς περὶ Γοργόνων παραδόσεσι τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ συνεχωνεύθη μέγα μέρος τῶν περὶ Σειρήνων, Γοργόνων καὶ Σκύλλης μύθων. Καὶ ἡ συγχώνευσις αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ εἷς ἐκ τῶν πειστικωτέρων λόγων, πρὸς συγκατάταξιν τῶν θεοτήτων τούτων μεταξὺ τῶν ἐναλίων. Αἱ Γοργόνες, ἡ Σκύλλα, αἱ Σειρῆνες εἰσὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προσωποποιήσεις θαλασσίων δυνάμεων ὀλεθρίων τοῖς ναυτιλλομένοις, αἱ μὲν Γοργόνες τῶν καταιγίδων (νεφέλαι θυελλῶν)[60], ἡ Σκύλλα τῶν παρὰ τοῖς ἐπικινδύνοις σκοπέλοις θαλασσίων δινῶν[61], καὶ αἱ Σειρῆνες προσωποποίησις τῶν ἡλιακῶν καυμάτων, τῶν ἐπιφερόντων σῆψιν εἰς τὰ σώματα τῶν ναυαγῶν, ἢ τῆς γαλήνης τῆς ὀλεθρίας τοῖς ναυτιλλομένοις, ἀναγκαζομένοις νὰ προσορμίζωνται εἰς χλοερὰς μὲν ἀλλ' ἐρήμους καὶ ἀξένους παραλίας[62].

Σημ. Α΄. Τὰ περὶ Ἀμαζόνων μυθολογήματα ἐνωρὶς ἀνεμίγησαν τοῖς περὶ Ἀλεξάνδρου· ὁ Στράβων (XI, σ. 505), λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ κοινῶς φερομένου ὅτι ἡ τῶν Ἀμαζόνων δυναστεύουσα Θαλήστρια ἐπορεύθη πρὸς Ἀλέξανδρον εἰς Ὑρκανίαν καὶ συνεγένετο αὐτῷ τεκνοποιΐας χάριν, παρατηρεῖ ὅτι «οὐχ ὁμολογεῖται τοῦτο, ἀλλὰ τῶν συγγραφέων τοσούτων ὄντων οἱ μάλιστα τῆς ἀληθείας φροντίσαντες οὐκ εἰρήκασιν, οὐδ' οἱ πιστευόμενοι μάλιστα οὐδενὸς μέμνηνται τοιούτου, οὐδ' οἱ εἰπόντες τὰ αὐτὰ εἰρήκασι». Ὁ δὲ Πλούταρχος (Ἀλέξανδρ. 46) ἀναφέρει τὰ ὀνόματα πολλῶν συγγραφέων μνημονευόντων τοιαύτης συνεντεύξεως τῆς Ἀμαζόνος τῷ Ἀλεξάνδρῳ καὶ ἑτέρων, πλάσμα τοῦτο θεωρούντων. Τὰς Ἀμαζόνας μυθικῶς ἀναφέρει καὶ ὁ περὶ τὴν τετάρτην πιθανῶς μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα ζήσας σοφιστὴς Αἴθικος, ὅστις πρῶτος δύναται νὰ θεωρηθῇ τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου καθ' ὁλοκληρίαν μυθικῶς γραψάντων[63]. Ὁ Ψευδοκαλλισθένης, ὡς εἰκός, οὐδαμῶς παρέλιπε ν' ἀφηγηθῇ στρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας, αἵτινες, καθ' ἃ ἀναφέρει, μετ' ἀνταλλαγὴν ἐπιστολῶν δὲν ἐπολέμησαν, ἀλλὰ μάλιστα ἀπέστειλαν αὐτῷ φόρον καὶ 500 γυναῖκας διὰ τὸν στρατόν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἐκτίθησι πλεῖστα περὶ τῶν Ἀμαζόνων μυθολογήματα, μηδόλως τῶν ἀρχαίων διαφέροντα[64], καὶ κατωτέρω συνοψίζει ταῦτα ἐν τοῖς ἑξῆς: «Ἐπὶ τὸν Θερμώδοντα πο-

---

59. De monstris et belluis I, κεφ. 17 ἐν Berger de Xivrey, Trad. tératol., σ. 58. Ὁ αὐτὸς μικρὸν πρότερον (κεφ. 15, σ. 55) ἀναφέρει ὅτι ἡ Σκύλλα «ὡς λέγουσιν οἱ ἐθνικοί, ἐνδιητᾶτο μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Σικελίας καὶ κατεβρόχθιζε τοὺς ναύτας».

60. Schwartz, Der Ursprung der Mythologie, σ. 65.

61. Οὕτως ἐξηγεῖ τὸν μῦθον ὁ Preller (Griech. Myth., σ. I, σ. 509, γ΄ ἐκδ.).

62. Κατὰ τὰς ἑρμηνείας τῶν Schrader καὶ Cerquand, βλ. ἀνωτέρω, σ. 343, σημ. 26.

63. Aethici, Cosmographia III, κεφ. 4 § 6 ἐν Mémoires présentés par divers savents à l' Académie Paris., Σειρ. I, τ. II, σ. 505. Βλ. καὶ III, κεφ. 4 § 5, 3, σ. 504.

64. Ψευδοκαλλισθέν., Γ΄, 25. 26, σ. 136-138 Müller. Περὶ τοῦ ἀρχαίου μύθου βλ. Maury, Hist. des religions de la Grèce antique, τ. III, σ. 161 κέ. Preller, Griech. Myth., τ. I, σ. 255. 576, τ. II, σ. 85.232 κέ. Καὶ ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τούτων ἀναφερομένων μονογραφιῶν καὶ τὴν ἑξῆς: Ad. Klügmann, Die Amazonen in der attischen Literatur und Kunst, Stuttgart 1875.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ταμόν, ὃς ἐξέρχεται χώραν πεδινὴν καὶ εὐδαίμονα, ἐν ᾗ οἰκοῦσιν Ἀμαζόνες, γυναῖκες τῷ μεγέθει ὑπερέχουσαι καθ' ὑπερβολὴν ἑτέρων γυναικῶν καὶ κάλλει καὶ εὐρωστίαις, σπουδαῖαι εἰς τὸ πολεμεῖν, ἐσθῆτας δὲ φοροῦσαι ἀνθινάς· ὅπλοις δ' ἐχρῶντο ἀργυρέοις ἀξίναις»[65]. Ἡ κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ Ψευδοκαλλισθένους εἰς κοινὴν γλῶσσαν γεγραμμένη *Ἱστορία Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος*, περιγράφει ὁπωσοῦν διαφόρως τὰ περὶ Ἀμαζόνων καὶ Ἀλεξάνδρου. Βυζάντιος δέ τις στιχουργὸς τῆς ΙΔ΄ ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρει κατατρόπωσιν τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου[66]. Τῷ Ψευδοκαλλισθένει κυρίως ἑπόμενοι διηγοῦνται τοὺς περὶ Ἀμαζόνων μύθους καὶ τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον σχέσεις τούτων ὁ Γάλλος ποιητὴς τῆς ΙΓ΄ ἑκατονταετηρίδος Lambert le Court ἐν τῇ Ἀλεξανδριάδι του[67] καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς τοῦ μεσαίωνος[68]. Καὶ ὁ Φιρδόσι προσέτι ἀναφέρει τὴν πόλιν τῶν γυναικῶν καὶ τὴν εἰς ταύτην ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀλεξάνδρου[69].

Ἐκ τῆς φυλλάδας τοῦ Ἀλεξάνδρου νομίζομεν μόνον γινώσκει τὸ ὄνομα τῶν Ἀμαζόνων καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς λαός. Ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας συνήθης ἐστὶν ἡ ἔκφρασις *σὰν Ἀμαζόνα εἶναι* ἐπὶ εὐσώμου :.αὶ ρωμαλέας γυναικός[70]. Ἐν τινι δὲ δημοτικῷ ᾄσματι τῆς Μάνης ἀπαντᾷ ἡ ἀκόλουθος παρακέλευσις πρὸς τὰς πολεμούσας κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰμβραῖμ πασᾶ Μανιάτισσας: *σὰν Ἀμαζόνες κρούετε*[71]. Ἄλλο ἴχνος τῶν περὶ Ἀμαζόνων μύθων δὲν ἠξεύρομεν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι μεταξὺ τούτων ἠδύνατο νὰ συναριθμηθῇ περίεργός τις παράδοσις τῶν Ἠπειρωτῶν, δημοσιευθεῖσα ἐν ταῖς Ἠπειρωτικαῖς μελέταις τοῦ κ. Β. Δ. Ζώτου τοῦ Μολοσσοῦ· ἀλλ' αἱ ἀναρίθμητοι ἀκρισίαι, ὧν δυστυχῶς βρίθει τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, καὶ ἡ μεγάλη ἐπιπολαιότης καὶ ἡμιμάθεια, αἱ ἀνὰ πᾶσαν σελίδα ἀριδήλως καταφωρώμεναι, ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ ὦμεν λίαν ἐπιφυλακτικοὶ περὶ τὴν χρῆσιν τοιούτου βοηθήματος· ὁπωσδήποτε ὅμως, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ἀπαντῶσιν ἰδέαι τινὲς καὶ ἐκφράσεις, κοιναὶ εἰς τὰ δημώδη παραμύθια, παρατιθέμεθα αὐτὸ ἐνταῦθα, καίτοι ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς πλήρους αὐτοῦ γνησιότητος.

«Σώζεται ἀκόμη καὶ παραμύθι τῆς Τεῦτας, ὅτι καὶ εἰς τὰ μεσόγεια ἦλθε

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

65. Ψευδοκαλλισθέν., Γ΄, 27, σ. 140 Müller.

66. Μανουὴλ (;) Μελιτηνιώτου, Στίχοι εἰς Σωφροσύνην, στ. 2207 ἐν Not. et extraits des manuscrits, τ. XIX, μ. 2, σ. 104. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ὁ βυζάντιος Μαλάλας (Ε΄, σ. 125 κἑ Bonn) ἱστορεῖ περὶ τῆς προσενεχθείσης ὑπὸ τῶν Ἀμαζόνων βοηθείας εἰς τοὺς Τρῶας, συμφώνως πρὸς τὴν Αἰθιοπίδα τοῦ Ἀρκτίνου. (Πρβλ. Steiner, Ueber den Amazonen Mythus in der antiken Plastik, 1857, σ. 38 κἑ). Ὁ βυζάντιος χρονογράφος Γεώργιος ἁμαρτωλὸς παρατίθησιν ἐπίσης ἐν ταῖς περὶ Ἀλεξάνδρου τινὰ περὶ τῶν ἠθῶν τῶν Ἀμαζόνων (Χρον. σύντομον Α΄ 25, σ. 28 Muralt).

67. Βλ. Notices et extr. des manuscrits, τ. V, σ. 114.

68. Jonand., κεφ. 6, 7, 8. Paul. Diacon., I, 15. Grimm, Deutsche Sagen, ἀρ. 394.

69. Spiegel, Die Alexandersage bei den Orientalen, σ. 28.

70. Schmidt, Das Volksl. d. Neugriechen, I, σ. 142.

71. Ém. Legrand, Recueil des chansons popul., σ. 146.

καὶ ἠφάνισεν ἀρκετὰς πόλεις· ὁ λαὸς τὴν διαδίδει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μονοβύζα* καὶ πολλὰς καταστροφὰς ἀναφέρει ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς Μονοβύζας κατὰ παράδοσιν... Ἰδοὺ καὶ ὁ περὶ αὐτῆς μῦθος, σῳζόμενος εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ. «Μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρὸν ἦτον μία βασίλισσα μονοβύζα καὶ εἶχε ἕνα βυζὶ μεγάλο καὶ τὸ ἔρινε ὀπίσω ἀπὸ τὲς πλάτες καὶ ὀνομάζονταν Βοδίνα, καὶ εἶχε ἕνα παιδὶ ζουρλό, καὶ ἦλθε νὰ χαλάσῃ τὸ τόπο μας, καὶ τὸ ἐσκότωσαν οἱ Μολοσιάριδες· καὶ σὰν τὸ 'μαθε αὐτή, ἐκίνησε κι ἦρθε γιὰ νὰ πάρῃ τὸ αἷμα τοῦ παιδιοῦ της, κι ἁρμάτωσε καράβια δικά της, καὶ ἐπῆρε καμπόσια κι ἀπὸ τοὺς Κορφούς, καὶ ἔβγαλε μεγάλα φουσάτα στὴν Αὐλῶνα καὶ στοὺς Ἁγίους Σαράντα, καὶ εἰς ἕνα μῆνα ἐκυρίευσε τὸ Μπεράτι, τὴν Λιαμπουριὰν ὅλη καὶ ἔφθασε στὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ στὴν Δρόπολι, ὡς τὴ Βόδριστα καὶ Ἐπισκοπή, καὶ ἐχάλασε ὅλες τὲς χῶρες τοῦ τόπου καὶ τὰ χωριά, καὶ τὴ μεγαλύτερη χώρα τὴ Φοινικόπολι ποῦ εἶχε 300.000 ψυχὲς καὶ τὸ εἶχε κτίσει μία βασιλοποῦλα ποῦρθ' ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, πῶς τὴν ἔλεγαν δὲν ξεύρω, ὅμως τὸ Φοινίκι τοὔβαλε στὄνομα τοῦ τόπου της· καὶ ἦταν ἔμορφη σὰν τὸν Ἥλιο, καὶ ὅταν ἐστολίζονταν ἔβανε καὶ 9 ἁρμάθες φλωριὰ στὸ λαιμό της, καὶ ἐπειδὴ δὲν ηὗρε κανέναν ἄξιον νὰ τὴν πάρῃ, ἦλθε καὶ ἔκτισε τὸ Φοινίκι, καὶ ἔζησε καὶ ἐβασίλεψε ἐκεῖ καὶ ἀπέθανε, καὶ ἔκανε πολλὲς καλοσύνες, καὶ τὴν ὁμολογοῦσαν ὅτι εἶχε καλὴ ψυχή· καὶ τὸ Φοινίκι εἶχε πλοῦτον πολὺ ὅπου ἄρμεγαν τὲς γελάδες στὴ Λευτοκαριά, καὶ τὸ γάλα τὸ ἔρριχναν στὸ αὐλάκι καὶ τὸ ἔφερνε στὰ Φοινίκι καὶ τὸ μοιράζονταν ὅλος ὁ κόσμος, καὶ ἡ μονοβύζα ἐπῆγε καὶ στὴ Λευτοκαριά, καὶ ἔφαγε τὲς γελάδες καὶ ἐχάλασε τὸ αὐλάκι, καὶ ἐπῆγε χαλῶντας ὡς τὴ Μπόδριστα, καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν πάτα (εἰρήνη), καὶ ἔκτισε ἐκεῖ ἕναν πύργο διὰ τὴν νίκην καὶ ἔβαλε δώδεκα φαμιλιὲς δικές της, καὶ ἐκατοίκησαν καὶ τὸ ὀνόμασε Βοδίνα, καὶ σῴζεται ἀκόμη τὸ χωριό της μὲ δώδεκα σπίτια, ἤγουν τὸ χωρίον Βοδίνου».

Ὅταν διηγοῦνται τὸ παραμύθι τῆς Μονοβύζας στὴν Ἤπειρον, τὴν ἀναθεματίζουν ὅσοι τὸ ἀκοῦνε καὶ τὴν λέγουν Σκῦλα λυσιασμένη, ὅτι ἔχει κάμει πολλὰ κακὰ στὸν τόπον, καὶ ἄφηκεν ἐποχὴν ὀνομαζομένην *ἀπὸ τὸν χαλασμὸν τῆς Μονοβύζας*[72].

Σημ. Β΄. Τὸ περίεργον τοῦτο ἐπεισόδιον, ὅπερ ὑπενθυμίζει τοὺς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐφευρεθέντας ὑποβρυχίους κώδωνας, ἀναφέρει τὸ πρῶτον ὁ Ψευδοκαλλισθένης (Β΄, 38, σ. 89 Müller). Ἡ φυλλάδα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφηγεῖται τοῦτο μετὰ τινῶν παραλλαγῶν· ὁ Ἀλέξανδρος καταβὰς εἰς τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν βλέπει τοὺς πολέμους τῶν ψαριῶν καὶ ἓν μεγάλο ψάρι, τὸ ὁποῖον ἐπερνοῦσε πρὸ τοῦ κλωβοῦ ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας καὶ ἀκόμη ἡ οὐρά του δὲν εἶχε φανῆ· καὶ ἓν ἄλλο ψάρι «μέγα ὥσπερ ἕνα μεγάλο βουβάλι» ἐκτύπησε τὴν *κασσέλαν* καὶ τὴν ἐτάραξε· καὶ οὕτως ἀνήγαγον τὸν Ἀλέξανδρον, νομίσαντες ὅτι ἐποίει σημεῖον πρὸς τοῦτο. Ὁπωσοῦν διαφόρως

72. Β. Δ. Ζώτου, Ἠπειρ. μελέται, σ. 96-97.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

διηγοῦνται τὴν παράδοσιν οἱ ἀνατολικοὶ συγγραφεῖς. Κατὰ τὸν Ἄραβα Μασουδί, τὰ θαλάσσια τέρατα ἐμπόδιζον τὸν Ἀλέξανδρον νὰ θεμελιώσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ὅπως δὲ ἐξουδετερώσῃ τὴν δύναμίν των, διέταξε νὰ κατασκευάσωσι ξύλινον κιβώτιον, ἐν ᾧ ἔθηκεν ὑελίνην θήκην. Εἰσελθὼν δ' εἰς τὴν θήκην ἐκείνην κατῆλθεν εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, καὶ οὕτω κατώρθωσε νὰ ἴδῃ τὰς διαβολικὰς μορφὰς τῶν τεράτων καὶ ν' ἀποτυπώσῃ ταύτας ἐν διαφόροις μετάλλοις· ἔστησε δὲ τὰ εἴδωλα τούτων ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ἅτινα ἤρξατο νὰ κτίζῃ· τὰ θαλάσσια τέρατα ἐξελθόντα ὅπως καταστρέψωσι τὰ οἰκοδομήματα ἐκεῖνα, ὠπισθοδρόμησαν ἔντρομα, ἰδόντα τὰς εἰκόνας των. Ὁ μῦθος οὗτος στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν ἰδεῶν περὶ τελεσμάτων, ἤτοι φυλακτηρίων πόλεων καὶ οἰκοδομῶν. Ὁ διάσημος Ἄραψ ἱστορικὸς Ἴβν Χαλδοὺν (ΙΔ' αἰὼν) ἀναφέρει ἐπίσης τὸν μῦθον τοῦτον, καταδεικνὺς τὸ παράλογον αὐτοῦ[73]. Κατὰ τὸν Γάλλον ποιητὴν τῆς Ἀλεξανδριάδος, ὁ Ἀλέξανδρος κατῆλθεν εἰς τὴν θάλασσαν ἐν μεγάλῳ ὑελίνῳ φανῷ, ἐν ᾧ ἐκλείσθη μετὰ λαμπάδων καὶ εἶδε τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς συζεύξεις τῶν ἰχθύων καὶ τὰ θαλάσσια τέρατα[74]. Ἐν γένει δ' ἡ κατάδυσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης ἐνεποίει μεγάλην αἴσθησιν εἰς τοὺς συγγραφεῖς τοῦ μεσαίωνος, δι' ὃ βλέπομεν ὅτι ἔν τισι τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου διηγήσεων ἀναγράφεται τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἐν αὐτῷ τῷ τίτλῳ τῶν βιβλίων[75]. Τὴν κάθοδον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς βυθοὺς τῆς θαλάσσης καὶ τὴν εἰς τοὺς αἰθέρας ἄνοδον αὐτοῦ ἀναφέρουσι καὶ ρωσικὰ δημοτικὰ ᾄσματα[76]. Ἕτερα ρωσικὰ ᾄσματα διηγοῦνται ὅτι ὁ Σολομὼν κατῆλθεν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ἐπὶ κιβωτίου, διὰ μακρᾶς σιδηρᾶς ἁλύσεως συνδεομένου μετὰ τῆς γῆς. Καὶ ἡ εἰς τοὺς αἰθέρας ἄνοδος ἐπὶ καλάθου, φερομένης ὑπὸ δύο γιγαντιαίων πτηνῶν ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς τὸν Σολομῶντα[77]. Σχέσιν τοῖς μυθολογήμασι τούτοις ἔχει καὶ κυπριακὸν παραμύθιον, διηγούμενον τὴν ἐν τῷ πυθμένι τῶν θαλασσῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πεπρωμένου, διαμονὴν ἑνὸς βασιλόπουλου ἐντὸς ὑελίνου κλωβοῦ («ἕνα γυαλλοκλοῦβιν ὁλόχρυσσον μίαν ἁλυσσίαν, ὅσον βάχος εἶχεν ἡ χάλασσα, τόσες ὀρκυιὲς ἦταν κ' ἡ ἁλυσσία. Τέλος πάντων εἰς τὴν ἄκρην τῆς ἁλυσσίας μ' ἕνα γάτζον χρυσὸν γιὰ νὰ κουτσακώννῃ, ὅπου κουτσακώννουσι»)[78].

---

73. Προλεγόμενα, βιβλ. Α' ἐν Notices et extr. des manuscrits, τ. XIX, μ. 1, σ. 73-74.
74. Notices etc., τ. V, σ. 113.
75. Berger de Xivrey, ἐν Notices et extr. des ms., τ. XIII, μ. 2, σ. 181. Πρβλ. Dunlop, Geschichte der Prosadichtungen, deutsch von F. Liebrecht, σ. 184.
76. Rambaud, La Russie épique, 1875, σ. 405.
77. Αὐτ., σ. 399.
78. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Γ', σ. 154-157.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ